

niola zbudowana 1593 przez M.K. Radziwiłła zw. Sierotką jako wotum za pielgrzymkę do Ziemi Świętej; z fundacji hetmana J.K. Chodkiewicza 1616-29 wzniesiono przy niej kościół św. Michała, otoczony przez jezuitów 9 kaplicami, zniszczony 1706, odbudowany 1720-32 przez M.K. Radziwiłła zw. Rybeńko, zamieniony później przez Rosjan na magazyn wojskowy. Od 1925 N. (parafia i dekanat) należał do → pińskiej diecezji; podczas okupacji i w okresie komunistycznym w N. nieprzerwanie pracę duszpast. prowadził ks. G. Kołowski (1909-91); obecnie N. jest siedzibą dekanatu (12 parafii) wchodzącego w skład archidiec. mińsko-mohylewski.

SGKP VII 118-122; B. Tauroginiński, *Z dziejów N.*, Wwa 1937; M. Kosman, *Reformacja i kontrreformacja w Wielkim Księstwie Litewskim w świetle propagandy wyznaniowej*, Wr 1973 (passim); tenże, *Historia Białorusi*, Wr 1979 (passim); Kbp 228-233; A.S. Ciechanowiecki, *N. Międzynarodowy ośrodek kultury na Białorusi (od XVI do XX w.)*, Wwa 1994; Grzebień 457-459; J. Paszen-da, *Budowle jezuickie w Polsce. XVI-XVIII w.*, Kr 1999, I 279-338; T. Kempa, *Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka (1549-1616) wojewoda wileński*, Wwa 2000 (passim); *Relihiya i carkwa na Bielarusi*, Minsk 2001, 231-234.

Marceli Kosman

NIETOLERANCJA, brak → tolerancji wobec osoby lub grup społ. o odmiennych poglądach, narodowości, rasie, kulturze, religii, często prowadzący do → dyskryminacji.

N. stanowi wykroczenie przeciwko sprawiedliwości i miłości społ., ponieważ utrudnia pokojowe współistnienie i rozwój społ.; mor. zakaz n. wynika z poszanowania godności osoby ludzkiej bez wyzbywania się odkrytej i uznanej przez siebie prawdy; każdy człowiek ma mor. obowiązek poszukiwania prawdy, szczególnie rel., oraz trwania przy niej, jeżeli ją znajdzie (DWR 2); jednocześnie za niedopuszczalny należy uznać przymus ze strony jednostek lub społeczeństwa, zmierzających do narzucenia działań sprzecznych z sumieniem; „roszczenie sobie prawa do narzucania innym przemocą tego, co uważa się za prawdę, oznacza pogwałcenie godności człowieka i ostatecznie zniewagę Boga, którego jest on obrazem” (*Orędzie na XXXV Światowy Dzień Pokoju* z 8 XII 2001 pap. Jana Pawła II, nr 6).

Skrainą n. stanowi motywowany religią → terroryzm, który kieruje się przekonaniem, że prawda agresora oraz krzywdy wyrządzone przez wyznających inną wiarę, uprawniają do ich zabijania; nie jest jednak przejawem n. głoszenie innym prawdy Ewangelii czy dyskusja i krytyka postaw i przekonań rel. innych ludzi, jeżeli tylko dominującym motywem jest miłość bliźniego, która zmierza do przedstawienia poznanej prawdy, pozostawiając innym wolność jej przyjęcia; zarzut n. stawiany kość. aktywności ewangelizacyjnej i misjonarskiej jest fałszywy, gdyż jego podstawę stanowi → relatywizm; często za wyraz n. uznaje się sprzeciw wobec zła; jednak w konfrontacji ze złem staje się ona mor. powinnością wynikającą z obowiązku ochrony osób oraz dobra wspólnego przed niesprawiedliwym agresorem, a także przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się zła.

B. Häring, V. Salvoldi, *Tolleranza*, Mi 1995 (*Tolerancja*, Wwa 2000); E. Podrez, *Moralne uzasadnienie tolerancji*, Wwa 1999; E. Schockenhoff, *Zur Lüge verdammt? Politik, Medien, Medizin, Justiz, Wissenschaft und die Ethik der Wahrheit*, Fr 2000; J. Ratzinger, *Glaube – Wahrheit – Toleranz. Das Christentum und die Weltreligionen*, Fr 2003, 2005⁴ (*Wiara, prawda, tolerancja. Chrześcijaństwo a religie świata*, Kr 2004, 2005⁵); W. Szukalski, *Od tolerancji do wolności religijnej*, Pz 2003.

Marian Machinek

NIETZSCHE FRIEDRICH, ur. 15 X 1844 w Röcken (Saksonia), zm. 25 VIII 1900 w Weimarze, filozof, moralista, przedstawiciel tzw. filozofii życia.

1. **Życie** – Był synem luterańskiego pastora (legenda o pol. i szlach. pochodzeniu N. rozpowszechniana przez G. Brandesa i samego filozofa okazała się niezgodna z prawdą); po śmierci ojca 1849 rodzina przeniosła się do Naumburga; 1854-58 kształcił się w miejscowym gimnazjum; 1858 otrzymał stypendium nauk. szkoły w Pforcie; w tym okresie poznał dzieła Platona i Ajschylosa, muzykę R. Wagnera oraz

przyszłego historyka filozofii ind. P. Deussena; wtedy też przeżył kryzys wiary; 1864 rozpoczął studia teol.-filoz. na uniwersytecie w Bonn; jesienią nast. roku przeniósł się do Lipska, gdzie studiował pod kierunkiem F.W. Ritschla; ponadto przez 2 lata studiował filologię klasyczną; 1865 zetknął się z filozofią A. → Schopenhauera i F.A. → Lange; 1867-68 odbył służbę wojskową; 1869 otrzymał, dzięki poparciu Ritschla, Katedrę Filozofii Klasycznej na uniwersytecie w Bazylei; tytuł doktora uzyskał na podstawie rozprawy *De Theognide Megarensi* (L 1867); tam nawiązał znajomość z historykiem Kościoła i teologiem F.C. Overbeckiem, historykiem sztuki J. → Burckhardtem oraz Wagnerem; 1871 po raz pierwszy poważnie zachorował (krótko służył w oddziałach sanitarnych w czasie wojny franc.-prus.); poznał wówczas lekarza P. Rée, którego naturalistyczna koncepcja psychologii wywarła na niego duży wpływ; 1876 zerwał przyjaźń z Wagnerem, po tym jak dostrzegł w partyturze Parsifala aprobatę chrześcijaństwa (dał temu wyraz w przedmowie do *Menschliches, Allzumenschliches*); wiosną 1879 zrezygnował z katedry w Bazylei z powodu złego stanu zdrowia; przez nast. 10 lat podróżował po eur. kurortach w Szwajcarii i we Włoszech, zajmując się pracą pisarską; 1888 pojawiły się pierwsze symptomy choroby psychicznej; 1889 przewieziono go do kliniki w Bazylei, a nast. do Jeny; po kuracji zamieszkał u matki, a po jej śmierci u siostry E. Förster (była żoną niem. nacjonalisty B. Förstera) w Weimarze; ona też 1894 założyła archiwum N. w Naumburgu, zgromadziła bibliotekę brata, rękopisy i listy, a 1895 została jedyną właścicielką jego pism; 1897 przeniosła archiwum do Weimaru, dokąd sprowadziła sparaliżowanego brata; po jego śmierci stało się miejscem nazistowskiego kultu (1935 podarowała A. Hitlerowi łaskę spacerową N., niczym „pastorał nowej wiary”).

2. **Dzieła** – Do najważniejszych dzieł N. należą: *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik* (L 1872; *Narodziny tragedii czyli Hellenizm i pesymizm*, Wwa 1907, Kr 2004), *Unzeitgemässe Betrachtungen* (I-IV, L 1873-76), *Menschliches, Allzumenschliches. Ein Buch für freie Geister* (I-II, L 1878-79, 1895⁴; *Ludzkie, arcyłudzkie* I-II, Wwa 1908-10, Kr 2004), *Morgenröte. Gedanken über die moralischen Vorurteile* (L 1881, L 1897³), *Die fröhliche Wissenschaft* (L 1882; *Wiedza radosna*, Wwa 1907, Kr 2003), *Also sprach Zarathustra* (I-IV, L 1883-91; *Tako rzecze Zaratustra*, Wwa 1906, Kęty 2004), *Jenseits von Gut und Böse* (L 1886, 1896⁵; *Poza dobrem i złem*, Wwa 1906, Kr 2005), *Zur Genealogie der Moral* (L 1887, 1895⁵; *Z genealogii moralności*, Wwa 1906, Kr 2003), *Götzendämmerung oder wie man mit dem Hammer philosophiert* (L 1889, 1896⁴; *Zmierzch bożyszcz czyli Jak się filozofuje młotem*, Wwa 1906, Kr 2004), *Dionysos-Dithyramben* (L 1891), *Der Antichrist. Fluch auf das Christentum* (L 1895; *Antychryst. Przemiany wszystkich wartości*, Wwa 1907, Kr 2004), *N. contra Wagner. Aktenstücke lines Psychologen* (L 1895); pośm. jego notatki (oprac. przez siostrę Elisabeth, we współpracy z H. Köselitzem, dawnym sekretarzem N.) opublikowane jako *Ecce homo. Wie man wird, was man ist* (L 1908; *Ecce homo. Jak się staje tym, czym jesteśmy*, Wwa 1909, 1911², Kr 2004), oraz we własnym układzie jako *Der Wille zur Macht. Versuch einer Umwertung aller Werte* (L 1901; *Wola mocy. Próba przemiany wszystkich wartości*, Wwa 1910, Kr 2004). Dzieła N. krytycznie wydał G. Colli i M. Montinari (*Werke. Kritische Gesamtausgabe* I-IX, B 1967-2005), ponadto zbiorowe oprac. jako *Briefwechsel. Kritische Gesamtausgabe* (I-V, B 1975-2006); w języku pol. wydano także *Dzieła* (I-XIII, Wwa 1905-12), *Aforyzmy* (Wwa 1973), *Pisma pozostałe 1862-1875* (Kr 1993), *Listy* (Kr 1994), *Pisma pozostałe 1876-1889* (Kr 1994) i *Przypadek Wagnera* (To 2004).

3. **Poglądy** – Duży wpływ na myśl N. i styl uprawiania filozofii miały poglądy → Heraklita, → Demokryta z Abdera,